

LANDSCHAP PASOEMAH

Gramberg, J.S.G

DE INLIJVING

VAN HET

LANDSCHAP PASOEMAH,

(Met een Schetskaartje)

DOOR

J. S. G. GRAMBERG,

Indisch Ambtenaar.

BATAVIA,
H. M. VAN DORP.

—
1865.

VOORWOORD.

Het Boekje, dat ik hierbij het Publiek aanbied, is eigenlijk een fragment van een grooter, nog onvoltooid werk over het rijk van Palembang. Dewijl het echter ter dezer plaatse van algemeene bekendheid is, dat er eene expeditie naar Pasoemah zal plaats vinden, om dat landschap bij ons gebied in te lijken, acht ik het niet onopelmatig deze weinige bladen publiek te maken. Er zijn thans echter eenige wijzigingen in moeten worden gebragt, dewijl het oorspronkelijk ter neer gesteld was, om juist de noodzakelijkheid eener inlijking van het landschap Pasoemah te toogen. Dit is trouweens niet meer noodig, daar de regering te regt het wenschelijke hiervan heeft ingezien.

Mischien kan deze poging nuttig zijn voor hen, die de expeditie zullen medemaken, ter voorloopige erlanging van een opperelakkig denkbeeld over land en volk, waarmede zij weldra te doen zullen krijgen. Mogelijk is het ook welkom aan hen, die belang stellen in de land- en volkenkunde van Nederlandsch-Indië. In allen gevalle heb ik slechts eene poging gedaan om eene aanvaardelijke kennisgeving met dit eigenaardig volk te verschaffen.

PALEMBANG, Maart 1865.

DE SCHRIJVER.

DE INNING

LAZARUS HANSEN

1850

1850

DE INLIJVING VAN PASOEMAH.

INLEIDING.

Van de hellingen des vuurbergs Dempok loopt in Oostelijke rigting een ligt geonduleerd hoogdal naar den bergtop Boekit Besar, terwijl het tevens zich in meer Zuidelijke rigting uitstrekt naar den berg Patah.

Deze streek, als het ware gelegen in het hart van den Barisan keten, is der aandacht overwaardig, als strekkende ter woonplaats aan een der eigenaardigste volkstammen van Sumatra, en als hebbende een bodem, die bij eenige meerdere zorg zeer produktief kan worden.

Eene kleine rivier, welke er begint en eindigt, heeft het land haren naam gegeven: Pasoemah.

Van af de vroegste tijden, dat de naam en het bestaan van dit volk bekend waren, heeft het zijne onafhankelijkheid behouden, want noch de veroveraars uit Bantam, die de nabij gelegene Lampongsche distrikten overheerden, noch de magtige vorsten van Modjopait, die in het naburige Palembang magt en invloed hadden, konden meer van dit vrije bergvolk erlangen dan eene bloote formaliteit van vriend- en bondgenootschap, en zelfs de meer nabij wonende Sultans van Palembang, wier domeinen aan Pasoemah grensden en wier stedehouders zeer nabij hun land zetelden, konden — hoe ook de hoofden met geschenken lokkende — weinig meer erlangen dan eene nominale suzeriniteit, die bij het volk echter zelfs noch gekend, noch gevoeld werd.

Daarop kwam het Nederlandsch gouvernement, dat de

Sultans in het Palembangsche gebied opvolgde, en door wiens bezittingen thans geheel Pasoemah is ingesloten. Het ontboud de hoofden des lands, maakte nieuwe overeenkomsten, wijzigde deze, vernieuwde ze nogmaals, om ze telkens verbroken en geschonden te zien door de bevolking, omdat . . . . die kontrakten immer buiten haar weten en toestemming waren gesloten.

Pasoemah is eene republiek, eene confederatie van stammen of gemeenten, waar de hoofden *dan* alleen gehoor vinden, als 't met den zin en den smaak des volks overeenkomt. De ongetemde, vrijheidslievende menigte in Pasoemah is de tyran harer eigene hoofden; democratie heerscht er tot een punt van anarchisme. Het individuele regt van den sterkste is er eene wet. Met dat al is een ieder er gehecht aan de instandhouding der oude adats. De instellingen, door de gevenereerde voorvaderen of peijjangs nagelaten, mogen daár evenmin worden aangerand, als de bontgeverfde, plattelands heiligenbeelden in Spanje of België.

Sedert dat sluiten van kontrakten van onze zijde, buiten weten en willen der eigenlijke heerschers des lands, het volk, hebben in de Palembangsche grenslanden woelingen, botsingen en vaak bloedige tooneelen plaats gegrepen, welke de geschiedenis niet meldt, dat onder het Sultans bestuur voorvielen.

't Is dus goed, dat zeden en gewoonten worden gekend van een volk, waarmee men te doen krijgt.

De Pasoemah stam is in Nederland geheel en al onbekend, en in Indië alleen bij naam.

Veel beter is dit volk bij de nabij wonende Palembangsche bovenlanders bekend, want aanhoudende strooptogten, plundering en menschenroof niet alleen, maar de telkens wederkerende veten en de daarop volgende bloedwraak hebben de Pasoemahers eene geduchte bekendheid

geschonken bij de bewoners der grenslanden, die ons gezag erkennen. Een voortdurende staat van gisting en onrust heerscht dan ook in die streken, en van onzen kant worden de grootste behoedzaamheid, het geduldigst overleg vereischt om bloedige botsingen te voorkomen, wat trouwens nog niet altijd gelukt.

't Is dus zoo geheel doelloos niet, dat ook Pasoemah en zijne onrustige bewoners ook *wat verder af* bekend worden, ja welligt is het hoog tijd!

Dat plateau met zijne middelen van verdediging en productie, met zijne gapende ravijnen, waar in eene diepte van 600, 700, ja 1200 voeten de bergstroomen koken en bruischen, met zijne eentoonige alang-alang-velden of groenende sawah's; — dat volk met zijne teugelooze vrijheidszucht, verkeerd begrip van eigen magt en onwankelbaar vertrouwen op eene blijvende toekomst; die republikeinsche half anarchale regeringsvorm, dat bijna eenig verschijnsel in 't despotieke Oosten, die eigenaardige instellingen en gebruiken, — ja het moet gekend worden, dat volk in al zijne hoedanigheden, want veel goeds is er bij dien ruwen bergbewoner ook te vinden, zijne gastvrijheid die hij als heiligen plicht beschouwt; zijne fiere welgemaaktheid en arbeidzaamheid mogen insgelijks niet worden vergeten, want de Pasoemaher is landbouwer en veefokker bij uitnemendheid, en daarin zijn de nabij wonende stammen nog verre ten achteren; inderdaad de Pasoemaher is zeer vatbaar voor eene hoogere ontwikkeling, welligt voor eene hoogere dan zijne Maleische naburen.

Ook zij hier gezegd, dat de Pasoemaher het Nederlandsch Gouvernement uit grond van zijn hart haat.

Nu wil Pruijs van der Hoeven in zijn „Woord over Sumatra” 1) als met een enkele pennestreek *dat volk onder*

1) Een Woord over Samatra, bladz. 83, 2e Stuk. — Aan het slot komt wij hierop nader terug.

ons gezag brengen, zonder dat één schot gelost worde.
Quod demonstrandum est.

Trek Pasoemah binnen. Passeer het ravijn van de Endikat rivier, die 1200 voet diep onder u kookt en bruischt, of de steile, glibberige oevers der Lematang, die slechts 700 voet hoog zijn. Treed het land binnen van het volk, dat het u zoo lastig maakte met zijne demonstratiën, omdat uwe instellingen strijden met zijne adats. Betreed den zachtgolvenden bodem en doorloop de eentoonige alangalang-velden, welke hier en daar door opgaand geboomte als eene groenende oase in de woestijn worden afgebroken. Die groenende vakken zijn de dorpen of doesons der Pasoemahers. Treed nader, komt ge met vreedzame bedoelingen, men zal u gastvrij, doch tamelijk stroef ontvangen, komt ge als vlugteling, als uitgeworpene, dan wordt ge met geopen- de armen welkom geheeten en vrees niet voor uitlevering.

Komt ge echter als vijand, wees dan voorzigtig, stoot 't hoofd niet; elk dezer doesons is eene omwalde plaats, gedekt door diepe gracht of gapend ravijn, en voorzien van eene geduchte palisadering. Elke doeson heeft haar bepaald getal geweren en enkelen bezitten lilahs ook. Ge ziet dus, ge zijt in 't land der vestingen, en hoewel Vauban of Coehoorn er de hand niet in hebben gehad, de natuur zelve heeft velen versterkt, en dit zegt ook iets.

Achter die wallen zijn kloeke, weerbare mannen, die nog niet hebben geleerd een juk, hoe ligt ook, te dragen, en die voor het behoud hunner vrijheid en hunner instellingen zullen ijveren en strijden. Kom nu als hun vijand, dat is: om hen onder geregeld bestuur te brengen. Neem het land nu in bezit zonder één schot te lossen . . . het kan, als de Pasoemahers zulks namelijk goedvinden en — dit is de kwestie.

Werpen wij echter een meer gezetten blik op land en volk, ter betere toelichting van onze verhouding tot hetzelfde.

I. SCHEFS VAN HET LAND.

a. Geografisch Overzicht.

Voor als nog zal wel niemand vergen, dat de aardrijkskundige beschrijving van een land als Pasoemah, wat nog nimmer wetenschappelijk is bezocht geworden, volledig zij, of met die juistheid geschiede, waarop geografie mag aanspraak maken. Ik heb echter getracht alle onder mijn bereik zijnde bronnen hieromtrent te raadplegen, en die waren niet vele. Ik heb gepoogd door informatiën naar alle zijden, bij Europeaan en Inlander, bij civiel en militair zoo veel mogelijk eenheid en overeenstemming te brengen in verschillende, soms tegenstrijdige gegevens omtrent dit nog ongeëxploreerd gewest.

Men neme dus het weinige voor lief.

Wanneer men van uit Benkoelen den rug van den Barisan overtrekt en daarna voet zet in het uitgebreide rijk van Palembang; wanneer men van uit het Noordelijk deel der Ampat Lawang — het land der vier poorten — de schoone Lintang vlakke betreedt, tot men den Westelijken voet van den statigen vuurberg Dempoh is genaderd, dan is men aan het land der Pasoemahs.

Den voet des bergs omtrekkende, komt men aan de Oostzijde aan eene uitgebreide hoogvlakte, die, zich ligtelijk in Z. O. rigting ombuigende, daarna in meer Oostelijke rigting voortloopt, tot dat het plateau eindelijk stuit aan eene rij bergen, welke van dien kant de natuurlijke grenzen daarstellen tusschen het onafhankelijk Pasoemah en het Nederlandsch Indisch gebied.

De bergen Djamboel, Pandan, Balahi en boekit Pantjing scheiden Pasoemah van zijne voormalige stamgenooten, de Semendoërs. Die toppen zijn dus de grenzen van Oost naar Zuid, terwijl tevens de Patah, als Zuidelijkste punt, de limite is tusschen Benkoelen, van waar in N. W. rigting eene reeks bergen de grens uitmaakt, waarvan wij Boekit Dingin en Boekit Oemang als rivierbronnen noemen. Klimt men verder naar het Noorden op, dan is dáár het woudrijke en woeste Kikim de grens. Oostwaarts van daar ligt het landschap Moelak Oeloe, een onderdeel onzer afdeeling Lematang Oeloe, terwijl men Westwaarts gaande, het benedendal der Ampat Lawang, de Lintang vlakke, als grens der Pasoemah vlakke heeft. Van het Westen naar het Zuiden sluit dus Benkoelen dit landschap in, terwijl de Zuid-Oostzijde en tevens de Noordkant door Palembang'sch grondgebied wordt ingesloten. Als resumé hierop kan gezegd worden, dat Pasoemah een hoog dal is in het Barisan gebergte, zich uitstrekkende van het N.O. naar het Z.W. met eene oppervlakte van ongeveer 45 □ uren, 1800—2200 voet boven het vlak der zee en meest aan alle kanten ingesloten door bergachtige landschappen. Alleen van den kant der Lintang vlakke en der afdeeling Lematang Oeloe is het open. Van den eerstgenoemden kant het land binnentredende, is de aanblik vrij wat boeijender en vrolijker, dan wanneer men de Pasoemah vlakke van de laatstgenoemde zijde betreedt. Aan den voet van den Dempoh toch is er meer afwisseling in plantenvormen, de hellingen zijn boschrijker, men ontmoet meer helder groene sawah-velden, terwijl de doesons vrolijker tusschen dat alles zijn ingelegd. Wanneer men echter het land van de zijde van Palembang nadert, ontwaart het oog niets dan alang-alang velden, die met hunne vaalbruine tint eene eentonigheid aan het tooneel geven, die alleen nu en dan verbroken wordt door de hooge bamboe aan-

plantingen, waarachter de doesons verscholen liggen. De bodem des lands is over het algemeen zeer vruchtbaar en leent zich bijzonder voor rijstbouw en veeteelt, welke er dan ook op vrij uitgebreide schaal worden uitgeoefend. Ook tabak, ranehvas en de gambier tieren er goed. Klimaat en bodem leenen zich daarbij zeer goed voor de aankweeking van Europeesche groenten en aardvruchten, zoodat Pasoemah ook aardappelen, kool en uien in vrij groote hoeveelheden oplevert. Men ziet dus, dat tropische gewassen naast die van meer koele hemelstreken in de Pasoemah willen gedijen.

Omtrent de Flora des lands kan voor alsnog niets met eenige gewisheid worden medegedeeld. Wèl zal zij weinig verschillen met die van naburige streken op gelijk niveau gelegen, doch dit is ook alles wat te dien opzichte kan worden gezegd. Aan hout is Pasoemah niet rijk; alleen aan de Kikim-grenzen en op de hellingen van den Dempoh is de grond boschrijk te noemen. Ook is de landstreek, gelegen tusschen de Salangis Besar en de Salangis Ranik, hier en daar bezet met eenig kreupelhout, iets dat het geval ook is met de strook lands, gelegen tusschen de Betong en de Dendan. Ter vergoeding echter van dit gebrek bezit Pasoemah groote bosschen van bamboe, hoofdzakelijk langs de rivier-oevers en rondom de doesons. Dit gewas toch is een onontbeerlijk bouw-materiaal voor de meeste bewoners van den Indischen Archipel.

Uit den aard des terreins heeft men in Pasoemah gemakkelijke wegen, daar de bodem eer vlak dan heuvelachtig mag worden geheeten, en zou het reizen aldaar eene dood gemakkelijke zaak zijn, zoo niet een groot bezwaar hiertegen bestond in de talrijke ravijnen, die tevens de beddingen zijn der spranken en bergstroomen, die in het belendende gebergte ontspringen en het land in menigvuldige op zich zelve staande strooken verdeelen. Van bruggen.

kan hier wel weinig sprake zijn, dewijl de Pasoemahers zich veel veiliger zonder deze wanen. Op hunne togten maken zij gebruik van bij hen bekende doorwaadbare plaatsen.

Van de rivieren is de Lematang wel de voornaamste. Zij heeft haren oorsprong in Boekit Dingin, doorloopt het geheele land, neemt aldaar verscheidene voedende spranken op, doorstroomt de afdeelingen Lematang Oeloe en Ilir, die haren naam dragen en stort zich eindelijk in de Moesie, niet verre van de doeson Rantoe Bajoer. Hare oevers zijn steil en hoog, soms wel 700 voeten, en laten slechts op enkele plaatsen het overtrekken toe. Belangrijk om zijne diep ingesneden oevers — vaak 1200 voet — en om zijn snellen stroom is het riviertje Endikat, op den Patah ontspringende. Zijn loop is echter kort, reeds in Pasoemah zelf storten zijne wateren zich in de Lematang. Dit doet ook het stroompje Pasoemah, dat, hoe klein ook, zijn naam aan het landschap heeft geschonken.

Meer belangrijk dan de voorgaande is de Salangis Besar, als hebbende een langer loop dan de overige tribulaire riviertjes der Lematang. Zij ontspringt op Boekit Oemang en vereenigt zich in de Moelak Oeloe, nabij de doeson Poeloe Pinang met de wateren der Lematang. Behalve deze heeft men nog de Salangis Ranik de Betong, de Dendan, de Loekoe, de Lintang en meer andere.

Enkele kleine meren of liever groote vijvers, treft men in dit landschap aan, die hetzij door de natuur of door kunstmatige afdamming gevormd, nu eens dienen als verdedigingsmiddel der versterkte doesons, dan eens als vergaderbakken of reservoirs voor de waterleidingen der sawahvelden. Vele doesons dragen dan ook ten gevolge dier bedijkingen den naam van *Tebat* (dam of dijk) even als zulks in Nederland bij de benaming van plaatsen plaats vindt, b.v. Leidschen dam, Moerdijk, enz.

Spraken wij reeds boven ons onvermogen uit om iets

bepaalds van de Flora des lands mede te deelen, even zoo is 't gelegen met de geologische gesteldheid des bodems. 't Is waar, wij weten, dat de Dempoh een vulkaan is, en welligt zullen aan zijn voet lava's, bazalten of trachieten gevonden worden, of ook wel aschlagen, zwavel of puimsteen. Waarschijnlijk bestaat de hoogvlakte uit eene sedimentaire laag, waardoor de snelvlietende stroompjes in den loop der eeuwen hun weg hebben ingesneden en alzoo tevens hebben toegebracht tot aanwending en ophooging van den bodem der Palembangsche benedenlanden; doch niemand heeft het onderzocht en mag er dus niets beslissends van worden gezegd.

6. Staatkundige en Topografische indeeling.

Pasoemah wordt in twee hoofddeelen, het Westelijke en het Oostelijke verdeeld. Het eerste kleinste heet: Pasoemah Oeloe Lintang, het andere Pasoemah Lebar. De bevolking splitst zich in stammen of Soembaïjs. Het getal dezer Soembaïjs wordt eenigermate uiteenlopend opgegeven. De Sturler geeft er in zijne beschrijving van het rijk van Palembang vier aan. Zoo ook Kolonel de Brauw, doch de namen verschillen eenigzins.

De opgave van den laatste is echter meer in overeenstemming wat de namen betreft, met die in mijn bezit, en uit geloofwaardige bron afkomstig.

Zie hier de namen der Soembaïjs, volgens de beide genoemde opgaven:

de Sturler 1845.	de Brauw 1854.
1. Soembaj Kotta Kajoe.	Soembaj Besar.
2. Tandjong Raija.	" Pangkal Loerah.
5. Oeloe Loerah.	" Oeloe Loerah.
4. Padjar Boelan.	" Mangkoe Anom.

Die naamswijziging zal echter uit den boezem der Pasoemahers zelveu zijn uitgegaan.

Daarentegen geeft van Rees in zijne »annexatie der Re-djang», als hij vlugtig over de Pasoemah spreekt, vijf Soembaijs aan, zonder evenwel de namen te noemen.

Op grond echter van de reeds genoemde opgave, zouden wij het getal der Soembaijs in Pasoemah kunnen stellen op zes, en wel als volgt:

1. Soembaij Besar.
2. » Oeloe Loerah.
3. » Pangkal Loerah (ook Tandjong Raija).
4. » Mangkoe Anom.
5. » Semidang.
6. » Pendjalang.

Deze stammen zijn aldus opgegeven in den rang hunner volkrijkheid, want het getal der daartoe behoorende doesons is als volgt:

50, 40, 25, 19, 6, 6, of te zamen 146 doesons.

Pruis van der Hoeven heeft in zijn »Woord over Sumatra» de Pasoemah bevolking opgegeven als bedragende 200,000 zielen. Dit is eene groote misstelling, het ware getal bedraagt zelfs het vierde deel niet, want hoogstens bevat Pasoemah 55,000 inwoners.

Nu zou men meenen, dat deze stammen, even als de distrikten of marga's der naburige landen Palembang, Benkoelen of de Lampongs, zuiver begrensd waren, en dat elk dezer Soembaijs zijn eigen afgebakend grondgebied bezat. Dit is met Pasoemah het geval niet. De doesons der verschillende Soembaijs liggen zoo zonderling door elkander, dat met geene mogelijkheid aan eene topografische beschrijving der afzonderlijke Soembaijs of stammen te denken is. Zoo liggen b.v. te midden van eenige doesons der Soembaij Pangkal Loerah een paar dorpen van de Oeloe Loerah,

of bevinden eenige doesons der Mangkoe Anom zich tusschen de dorpen, die tot Soembaj Besar behooren.

Wil men echter een geregeld overzicht erlangen van de plaatsing der doesons in dit landschap, dan moet men, met voorbijgang van de stammen, waartoe zij behooren, den loop der rivieren in 't oog houden. Deze toch vallen allen reeds in de Pasoemah zelve óf in de Lematang óf in de Salangis Besar. Daardoor toch wordt eene soort van vortex gevormd. Wanneer men nu de strooken gronds in gedachten doorwandelt, die tusschen de tanden van dezen vortex (de inmondende riviértjes) gelegen zijn, dan is het geene moeilijke zaak de daarop gelegene doesons geregeld na te gaan.

Deze verschillende strooken gronds liggen regts en links (stroomopwaarts) van de Lematang rivier in de volgende orde:

Van regts naar links gaande heeft men de landstreken, gelegen tusschen de Lematang, de Pasoemah, de Endikat, de Pematang Lintang en de Moelak. Hier is de grens tusschen het Palembangsche en Pasoemah. Van links naar regts gaande treft men de gronden gelegen tusschen de Lematang, de Salangis Besar, de Salangis Ranik, de Betong, de Dendan en de Loekoe. De doesons op elk dezer landtongen gelegen, hebben allen kommunikatie door een vrij goed voetpad. Wil men nu van de eene naar de andere strook lands oversteken, dan heeft men den minst steilen oeverkant te kiezen, een zoogenaamde rantoe en trekt den stroom over, waar de gelegenheids zulks toelaat. Het spreekt van zelf, dat, hoe verder men West- of Zuidwaarts trekt, deze landafscheidingen zich ook wijzigen of soms geheel vervallen, aangezien de loop der besprokene riviértjes niet even lang is. De wegen leveren overigens niets moeilijks op; men vindt op weinige plaatsen slechts eenig krüpelhout, en hier en daar eene slokkan of waterleiding. Pa-

soemah zou derhalve in betrekkelijk korten tijd zeer fraaije en gemakkelijke wegen kunnen hebben, mits goede bruggen over de ravijnen werden geslagen.

Een vreemdeling dus, die de plaatsen van overtocht over de rivieren niet kent, zou spoedig verlegen staan, en dit heeft kolonel de Brauw dan ook tijdens de expeditie in 1854 ondervonden, daar hij om de meest weerspannige doeson te bereiken, tot den terugtocht heeft moeten besluiten om een anderen weg te nemen, voor hij slagen kon.

De diepste en steilste oevers hebben de Lematang en de Endikat, namelijk 700 en 12000 voet, terwijl de minder steile oevers der overige stroompjes toch nog 200 à 500 voet bedragen. De paden der Pasoemah, die naar buiten voeren, zijn talrijk, doch de wegen die den vreemdeling naar binnen leiden, zijn schaarscher. Zij toch zijn natuurlijk meer bekend met plaatsen van overtocht en met moeilijke uitgangen dan een vreemdeling. Zoo zijn er vele hunner paden, welke door de Kikimsche bosschen naar de beneden Moesie voeren. Deze looplen meestal tusschen Lahat en Boengamas. Zoo hebben zij onderscheidene paden, die naar het Benkoelsche leiden, als ook naar de Ampat Lawang, enz.

Deze wegen zou men even als die der Indianen hun „oorlogspad” kunnen noemen, want inderdaad worden zij bij menigen stroop- en rooftocht gebruikt.

De toegangen, die vreemden gebruiken om Pasoemah te bezoeken, bestaan hoofdzakelijk van de opene zijden der Lintangvlakte of der Moelak Oeloe, reeds vroeger aangegeven. De weg, die van uit Palembang derwaarts voert, loopt langs de doeson Moeara Doea, eene versterkte plaats in de Goemaj Oeloe, behoorende tot de afdeeling Lematang Oeloe. Dit Moeara Doea moet noch worden verward met de hoofdplaats der afdeeling Kommering Oeloe, noch met het Moeara Doea, dat zeer nabij de hoofddoeson Poeloe

Panggong van het landschap Semendo is gelegen, noch eindelijk met het Moeara Doea der Kesammers. Het is trouwens voor niet georiënteerden in de bovenlanden van Palembang vaak moeilijk, om zich niet enkele malen ten deze te vergissen, daar verscheidene plaatsen denzelfden naam dragen. Het Moeara Doea dan, dat hier wordt bedoeld, is gelegen tusschen de rivieren Lematang en Salangis Besar, op de uiterste grenzen van Palembang, waarom die plaats dan ook tamelijk aan de Pasoemah zijde is versterkt. Van deze doeson loopen verschillende wegen door het land Ampat Lawang en Benkoelen.

Volgens opgaven van een vertrouwd inlandsch handelaar, die deze streken meermalen heeft bezocht, is de kortste afstand tusschen Moeara Doea en Sawah in de Lintang, niet verre van het riviertje Doerian gelegen, 24, terwijl de langere wegen derwaarts of ook wel naar het nabij gelegene Seleman, ongeveer 50 palen zouden bedragen.

Echter vermeen ik, dat de toegang tot Pasoemah van uit de Lintang gemakkelijker zou zijn voor troepen, zoo de hoofdmagt van daar moest komen, en niet van Palembangs hoofdplaats. Bij eene eventuele expeditie zouden, dunkt mij, en van uit de Lintang vlakke en van uit de afdeeling Lematang de troepen gelijktijdig de Pasoemah landen moeten binnen rukken.

De meeste doesons in Pasoemah zijn versterkt, en zij die door ravijnen gedekt zijn, kunnen niet gemakkelijk worden genaderd. Wanneer nu een biinnendringende vijand met energie en volharding wordt bestreden, en punt voor punt hardnekkig wordt verdedigd, dan kan de verovering van Pasoemah meer volk kosten en moeilijkheden opleveren, dan iemand, onbekend met lokaliteit en volkskarakter, wel zou vermoeden.

Pruys van der Hoeven wil alleen door de wegen van uit de Ampat Lawang en Lematang Oeloe te verlengen

en de militaire posten vooruit te schuiven, de Pasoemah in bezit nemen. Wanneer de Pasoemahers dit met lijdelijke kalmte zullen willen aanzien, is niets gemakkelijker, want het terrein leent zich uitmuntend voor fraaije wegen, als de ravijnen maar overbrugd zijn. Echter zal de kwestie van in bezitname op genoemde wijze beter uitgemaakt kunnen worden, als wij handelen over het nut eener inlijving, en de oorzaken zijn nagegaan onzer slechte verhouding tot de Pasoemahsche bevolking.

Het land is derhalve als bezaaid met versterkte plaatsen, die elk op zich zelve en onafhankelijk van andere kunnen worden verdedigd. Sommige dezer zijn van luttele betekenis, doch anderen zijn vooral om hare natuurlijke ligging niet zoo min te achten en kunnen moeite genoeg veroorzaken bij flinke verdediging.

Alle doesons, versterkt of niet versterkt, op te noemen, zou voor den schrijver even vervelend zijn als voor den lezer, liever voegen wij achter deze schets eene figurative kaart des lands, waar de voornaamste doesons op zullen voorkomen, en zij die door ligging of kunstmatige verdediging bijzonder de aandacht verdienen, kunnen met een bijzonder teeken worden aangeduid.

Echter komt de oppervlakkige beschrijving van de inrigting eener zoodanig versterkte plaats mij niet geheel ondoelmatig voor. Naar die eene kan men de overigen allen afmeten, wanneer men slechts enkele wijzigingen van lokalen aard uitzondert. Zoo is b.v. deze doeson aan de eene zijde gedekt door een diep ravijn, gene is omgeven door een klein meer; een derde is voorzien van aarden voorwerken, enz., doch allen hebben ze hare aarden borstwering en palisadering van auwer-auwer of doorn-bamboe. Trachten wij echter eene korte beschrijving te geven van zulk eene versterkte kampong.

Wanneer men van uit een alang-alang of sawah-veld

meer of minder digte bamboe-bosschen ziet verrijzen, dan is dit een teeken, dat men eene doeson nadert, want daarachter liggen de versterkingen, of beter gezegd, die levende haag van doornbamboe is reeds een gedeelte der versterking zelve, en het is eene geduchte palisadering ook, wanneer de stoelen slechts dicht aan een gesloten staan. Sommige doesons hebben enkele of dubbele voorwerken, die men passeren moet, eer men tot den eigenlijken, meestal engen toegang der plaats kan geraken. Sommigen zijn voorzien van vrij diepe grachten of leunen aan een danau of ravijn, doch hoe het zij, zoo eenige doeson versterkt heet te zijn, ontbreken nooit de aarden wallen en de auwerauwer. Alleen hebben de versterkte plaatsen in Pasoemah dit tegen, dat zij op effen en vlak terrein liggen, waardoor zij gemakkelijk zijn te naderen. Slechts weinigen hebben het voordeel van op eene hoogte te liggen. Elke versterkte plaats heeft haar bepaald getal geweren, enkelen hebben ook lilah's of ook wel donderbussen. Daarbij komen dan nog de gewone inlandsche wapens: als krissen, lanssen, klewangs, parangs.

Eigenlijk afzonderlijke bents, opgerigt met het doel om een punt van hoofdverdediging op eenigzins groote schaal uit te maken, en die dan eerst betrokken worden, wanneer een naderende vijand met een inval dreigt, heeft Pasoemah in vroeger tijd nooit bezeten.

Later echter is zulk eene benting — de eenige dan ook in 't land — verrezen, en wel na de expeditie van kolonel de Brauw in 1854, nadat eene der grootste en sterkste plaatsen, Tebal Goenoeng genaamd, met nog eenige anderen in de asch is gelegd. Nadat genoemde togt was afgelopen, werd deze benting door de Pasoemahers opgerigt, nabij de doeson Keban Djatie, met het doel, om zich met eene groote massa er in te kunnen werpen, bij een vernieuwd inrukken onzer troepen in hun land. Deze ver-

schansing moet vrij groot zijn, en de bevolking van verscheidene doesons kunnen opnemen. In 't vervolg zullen wij zien, welke doesons daartoe onlangs zijn gedesigneerd geworden. De benting is gebouwd op eene van de weinige geschikte hoogten in de Pasoemah gelegen; de gracht is 25 voet breed en de aarden bolwerken hebben eene hoogte van 10 à 12 voet, welke beplant zijn met eene haag bamboe doerie, die eene tamelijke dikte heeft.

Zou dit punt bij goede verdediging geene moeilijkheden en welligt een heeten strijd kunnen opleveren voor troepen, die tegen haar ageren moeten? en zou de uitdrukking, in het begin dezer schets gebezigd: »land der vestingen" zoo geheel uit de lucht gegrepen zijn?

II.

HET VOLK.

Afkomst en vroegere Geschiedenis.

Het volk in Pasoemah is niet geheel en al oorspronkelijk, doch een stam van gemengde herkomst. Alle gegevens, die hieromtrent eenig licht kunnen aanbrengeu, voeren tot de zeer aannemelijke stelling, dat vreemdelingen in overoude tijden naar de Palembangsche bovenlanden zijn getogen en zich met een daar bevindenden stam hebben vermengd. Die vreemdelingen of nieuwe kolonisten zullen door hun toenmalige meerdere beschaving en vooral door hunne landbouwkennis een overwegenden invloed hebben uitgeoefend op de nog geheel ruwe en onbeschaafde natuursmenschen, die zij daar aantreffen; doch ook is door het afgelegene hunner nieuwe woonsteé en het ophouden van alle gemeenschap met hunne vroegere gelijken, die aanvankelijke beschaving, welke hen onderscheidde, niet alleen blijven stilstaan, maar in vele opzichten verloren gegaan. Daardoor zijn de Pasoemahers eigenlijk geworden, zoo als zij zich thans aan ons voordoen: een ruw volk met ongelimiteerde vrijheidsbegrippen, zonder eenige intellectuele ontwikkeling en alleen hunne landbouwkennis behouden hebbende, omdat — de wet der noodzakelijkheid dit gebod.

Het vreemde volksbestanddeel zal wel uit Java afkomstig zijn, terwijl het oorspronkelijk gedeelte een daar levenden Lamongschen stam moet hebben uitgemaakt. Immers le-

genden, taal, gewoonten en zelfs gelaatstrekken doelen op vermenging van Javaansch ras met dezen of genen inlandschen stam, niet tot het Maleisch ras (in engeren zin) behoorende. De Pasoemaher zelf houdt dan ook stijf en sterk staande, dat zijne voorouderen van Java — en wat nog meer zegt — van Modjopaït afkomstig zijn, en geeft daaromtrent een echt mythologisch verhaal.

Benoea Kling, een zijner doesons, zou de eerste plaats geweest zijn, waar de Javaansche volkplanters zich vestigden. ¹⁾

Wali Toea, van vorstelijke afkomst uit Modjopaït, zou met zijne familie naar Palembang zijn getogen, na vooraf een avontuurlijk huwelijk met eene zeeprinces te hebben aangegaan. Zijne dochter huwde met zeker vorst Iskander (Alexander), die te Palembang zetelde. ²⁾ De zoon van Wali Toea trok naar Menang Kerbaoe. Een zijner zonen, Atong Bangso genoemd, insgelijks een echte zwerver, die op niet minder romaneske wijze eene vrouw kreeg, als zijn grootvader, kwam weer naar Palembang, om in de bovenlanden zich neder te zetten en een eigen gebied te erlangen. Hij voer met vrouw en gevolg de Moesie-rivier op en daarna de Lematang in. Toen hij aan de monding der kleine Pasoemah-rivier kwam, voer hij die binnen, omdat het water daarvan een vruchtbaren bodem aanduidde en noemde de plaats van eerste vestiging Benoea Kling, naar de geboorteplaats zijner welbeminde prinses. Ter bevestiging hunner Javaansche afkomst vertoonen de Pasoemahers met eene soort van overtuigenden trots eene oude lans,

¹⁾ De Sturler, Beschrijving van Palembang, 1843, pag. 27 en vgg.

²⁾ Even boven Palembang treft men den heuvel aan, waar, volgens de legende, de eerste Javaansche kolonisten zouden zijn geland, Boekit Seboentang genaamd. Op dien heuvel is het heilig graf van zekeren sultaan Iskander, dat zich door niets onderscheidt, dan door zijn armoedig voorkomen. Aan de andere zijde des heuvels is een vrij uitgestrekt dal, tamelijk dicht begroeid met kreupelheut; aldaar moeten nog verscheidene hindoebeelden liggen. — De Sturler noemt den heuvel (pag. 28) Boekit Seboentang.

Oelas genaamd, die als palladium in de doeson Sawa Batoean figureert, benevens eene even respectabele kris, met name Tatoe Ardjoenos, te Tandjong Tapoes in bewaring. Deze twee poesaka's of erfstukken zijn den Pasoemahers heilig, als zijnde door huune voorouderen van uit Modjopaït medegebragt. Onlangs, toen de heilige lans op een feest ten toon was gesteld en tijdelijk vermist werd, was het geheele land in beroering wegens dit onheil. Hoe grotesk fabelachtig overigens deze overlevering moge zijn, kan zij toch ten grondslag liggen van een gebeurd feit, dat door de bekende zucht van den inlander om alles wonderbaarlijk in te kleeden, en door herhaalde aflatingen en bijvoegingen, waaraan mondelinge overleveringen onderhevig zijn, verdraaid en overdreven tot onze kennis komt.¹⁾

Te meer mag men aannemen, dat volkplanters zich met een Lampongschen bergstam hebben vermengd, daar de Pasoemahtaal eene massa Javaansche woorden bezit en tevens een vrij groot bestanddeel der Lampongsche taal heeft opgenomen, zonder daarentegen veel van het Maleisch idioom te bezitten. Alleen enkele hoofden, die omgang met vreemdelingen hebben, verstaan Maleisch, doch dit is ook al.

Ook behoort het berigt reeds meer tot de tijden der geschiedenis, dan tot die der legenden, dat Pasoemahtsche hoofden van tijd tot tijd naar Modjopaït gingen, om de oude betrekkingen aan te houden; dit zal dan toch wel door geen zoo veraf wonend volk worden gedaan zonder bepaalde grondige redenen.

Nog een groot opvallend iets onderscheidt den Pasoemaher van den hem omringenden Maleischen bovenlander. Hij is landbouwer bij uitnemendheid. Hij bebouwt sawahs,

¹⁾ Ook in het Benkoeloesche landschap Selebar heeft zich in der tijd een vorstelijk persoon uit Modjopaït als regent gevestigd. Zie Tijdschrift voor Indische Taal-, Land- en Volkenkunde, 3e Afdeling, 1861.

legt waterleidingen aan, gebruikt ploegvee. Hij staat dus in landbouwkennis op een hooger trap, dan de hem omringende Maleijers, die alleen nog slechts begrip van de primitieve, ellendige ladangteelt hebben. Voegt men ten slotte hier nog bij het verschil in gelaatstrekken, den meer flinken, ontwikkelden lichaamsbouw, het meer energieke in zijne handelingen en eindelijk zijne heidensche godsdienst, dan vermeen ik punten genoeg te hebben opgesomd, ter onderscheiding des Pasoemahers van het hem omringend volk en ter regtvaardiging der stelling, dat hij tot het vroeger Javaansch ras zou behooren.

De Pasoemahers zijn altijd een vrij volk geweest. Vooreerst droeg daartoe bij hunne woonplaats in de reeds beschreven hoogvlakte en de moeilijkheid voor indringende vijanden om hen daar te bestoken. Hun getalsterkte, hun flinke lichaamsbouw boezemden daarbij ontzag in; terwijl hunne energie en hun individualiteitsbegrip het overige deden om die vrijheid als hun kostbaarste goed te bewaren. Doch er kwamen tevens omstandigheden in 't spel, welke medewerkten, om die vrijheidszucht te doen bot- en zegevieren tot op den huidigen dag.

De geschiedenis leert ons, dat, terwijl de vorsten van het Westelijk Bantam de Lampongs overheerden, die van het Oostelijk Modjopaït in het Palembangsche hun invloed en gezag uitoefenden. Tusschen deze twee in de Palembangsche bovenlanden elkander ontmoetende magten, en hare wederkeerige belangen, schijnen de Pasoemahers en de Redjangers te hebben ingestaan, en eene soort van neutraliteit te hebben kunnen handhaven, die deze vrijheidlievende volken zeer te stade kwam. Zij schijnen dus met de Bantamsche gezagbekleeders in de Lampongs op even goeden voet te hebben gestaan, als met de Djenangs of Gouverneurs der Palembangsche bovenlanden, zonder kultuur- of andere diensten te behoeven doen. Zoo de gren-

zen slechts tot genoegen der beide betrokken mogendheden werden bewaard, was 't voldoende. Wederzijdsch belang of liever gezegd nijdver was hier dus in 't spel. En ook zal hier de overtuiging zijn bij gekomen, dat men aan vrijheidlievende, zelfs overmoedige volkstammen als de genoemde, geene te zware banden moest aanleggen, waarvoor men toch niets dan moeite zou inoogsten.

Nadat echter Aria Damar en eenige andere Javaansche grooten naar Palembang waren overgekomen en er zich voor goed hadden gevestigd; nadat verder de Bantamsche vorsten veel van hun grondgebied, magt en invloed hadden verloren en zij de teugels des bewinds over de Lampongs allengs hadden moeten laten slippen, kwam er wijziging in den genoemden stand van zaken en ontstond er meer toenadering tusschen Pasoemah en Palembang, ten minste wat de verhouding betreft tusschen de hoofden en de Sulthans van laatstgenoemd rijk. Het volk is hieraan echter meestal vreemd gebleven, zoo als wij straks gelegenheid zullen hebben te zien.

De Palembangsche vorsten toch wisten eenige der Pasoemahsche hoofden door verlokkelijke aanbiedingen te bewegen, om nu en dan naar de hoofdplaats af te komen, ten einde eenige pligtplegingen en huldebewijzen (soembah) te doen, waarvoor zij dan tegen de inderdaad nietige geschenken, die zij medebragten, vrij wat grooter terug erlangden. De instructiën of lastbrieven (piagems), die de Pasoemahhoofden dan bij zulke plechtige gelegenheden uit de handen der Sulthans ontvingen, waren in de Maleische taal op zilveren platen gegraveerd. Deze betooning van hulde streelde, hoe hol ook, de ijdelheid der Palembangsche vorsten niet alleen, doch opende tevens uitzigt om daardoor meer en meer invloed te erlangen onder de bevolking.

De alzoo gesloten overeenkomsten of liever verstrekte lastgevingen aan de hoofden, hoewel buiten het direct we-

ten en willen der bevolking tot stand gekomen, schijnt evenwel weinig of geen aanleiding tot botsing te hebben gegeven tusschen de gebieders van Palembang en de Pasoemahsche bevolking, omdat niet veel strijdigs met hunne adat en begrippen daarin was opgenomen, alleen het punt van uitleveren van vlugtelingen vond belemmering en werd niet altijd stipt betracht. Doch men stapte er over heen, omdat een ander groot belang beide partijen verbond, namelijk de drukke slavenhandel, die tusschen Pasoemah en Palembang werd gedreven. Werden eindelijk de Palembang-sche gouverneurs in die streken soms meer aanmatigend en naar den zin der bevolking te overdreven in hunne eischen; waardoor de nationale vrijheid stond te worden bedreigd, dan waren de Pasoemahers gewoonlijk de eersten, die uitvallen en strooptogten deden op Palembang'sch grondgebied, en men was blijde, wanneer men hen maar weer met goed gevolg kon terug drijven, zonder meer. Over het algemeen echter schijnen vrij wat minder botsingen te hebben plaats gevonden tusschen de Sultans en Pasoemahers, dan tusschen deze en het Nederlandsch gouvernement, nadat dit in de plaats der Sultans was getreden, en wij zullen in 't vervolg zien waarom.

Als slot dezer rubriek kunnen wij opmerken, dat de Pasoemah-stam zich tamelijk vruchtbaar heeft betoond, en in verschillende rigtingen loten of volkplantingen heeft uitgezonden. In het Benkoelesche heeft men Pasoemah Oeloe Aijer Kroë, Pasoemah Oela Manna en Semendo Oeloe Loeas. In het Palembang'sche heeft men als afstammelingen: Semendo, Kesam en Makakau. Zoo al deze verschillende dochterkoloniën nog tot de onafhankelijke Pasoemah Lebar behoorden, zouden zij eene vrij geduchte magt daarstellen.

Regeringsvorm. Aard der bevolking.

Het kan niet anders, of woonoord en de ingewerkt hebbende omstandigheden moeten een overwegenden invloed hebben uitgeoefend op de vorming des karakters van een volk, dat vrij en frank in zijn hoogdal leefde en wien vrijheidzucht als door den frisschen ademtocht der bergen was ingeblazen. Dit is dan ook het geval. Zijne handelingen, gewoonten en instellingen getuigen het. De Pasoemaher is meer ontwikkeld in lichaamsbouw en sterker gespierd dan de Maleijer der laaglanden. Dit gevoelt, dit weet hij, en het is een prikkel te meer om zich te doengelden, en in den boezem zijner eigene gemeente, en daar buiten. Met dien dunk van zich zelve, dat zelfvertrouwen is het begrip van individualiteit allengs in hem duidelijk geworden, en hierop zijn zijn regeringsvorm en zijne regtsbedeeling gegrond, of met andere woorden: zij zijn er uitvloeielsels van. Die regeringsvorm is wel een der meest opmerkelijke in deze streken, omdat het lijnrecht indruischt tegen de in het Oosten bestaande vormen van bestuur.

Pasoemah is eene republiek in den meest democratischen zin.

In het Tijdschrift voor Nederlandsch Indië van 1837, afl. 1, bladz. 26, waar als ter loops over Kesam en Pasoemah wordt gesproken, is medegedeeld, dat gemeenschappelijke werkzaamheid en gemeenteleven onder die stammen bestaan. Deze mededeeling doelt blijkbaar alleen op den maatschappelijken toestand des volks, en het blijkt er niet uit, dat de schrijver van dat overigens belangrijk stuk met den regeringsvorm der Pasoemahers is bekend geweest. Echter mag gezegd worden, dat de mededeeling daar voorkomende, een der weinige is, die voor zoover mij bekend, over de Pasoemahers handelen. De heer van Rees heeft in zijne »Annexatie der Redjang" van die schets dan ook

duchtig partij getrokken, want al wat hij in dat boekje schrijft, is woordelijk en bij gausche volzinnen uit genoemd Tijdschrift overgeschreven.

Die gemeenschappelijkheid van den Pasoemaher nu, bepaalt zich niet alleen bij den veldarbeid, tot het leggen eener waterleiding of het opwerpen van een verdedigingswerk; maar strekt zich ook uit tot de beraadslagingen over aangelegenheden des lands, over vrede of oorlog, over groote regtskwestiën, over alles eindelijk wat van algemeen belang kan worden geacht.

Ieder Pasoemaher is vrij; hij is aan niemand rekenschap zijner handelingen verschuldigd. Van bevelen of gelasten van de zijde der hoofden is geen sprake. Hoewel elke stam zijn eigen hoofd bezit, is diens invloed alleen zedelijk en nog maar zelden is deze merkbaar. Het volk beraadslaagt en beslist als soeverein in groote zaken. Wel kunnen de hoofden soms vergaderingen eenigermate leiden, doch meestal moeten zij zelve den stroom of den drang van den volkswil volgen. Ieder Pasoemaher is dus voor zijn eigen hoofd Souverein. In Pasoemah wordt dus het individu erkend. De bij hem bestaande politieke vrijheid heeft dus meer van die der Germanen, die ook den mensch, het individu vooropstelden, dan de vrijheid van Grieken en Romeinen, die hoegenaamd geen begrip van individuele regten hadden, en waar de burger om den staat was, en niet de staat om den burger.

De hoofden der stammen heeten even als de manga- of distriktshoofden in het Palembangsche: Pasirah, doch omdat zij de hoofdleden van eene soort van vierschaar (hoewel magteloos) zijn, worden zij Pasirah Lampit Ampat genoemd. 1)

Deze voorname stamhoofden vereenigen zich met de min-

---

1) Lampit, Jav. nat. ...

dere tot een grooten raad, wanneer belangrijke zaken door de gemeenten zelve niet kunnen worden beëindigd, b.v. een moord, eene oude vete. Al doet nu die landdag naar zijn beste willen en weten eene billijke en regtvaardige uitspraak in zulk eene kwestie, dan behoeft volgens de adat de in 't ongelijk gestelde partij daar nog geen genoeg in te nemen: hij mag de uitspraak verwerpen en — behoudt dan het regt voor zich om zijn eigen regter te wezen!

De wet der individuele vrijheid is dus in Pasoemah wel tot het uiterste gedreven, — en men ziet dus duidelijk, dat de magt der hoofden slechts nominaal, ja dat vaak het volk de tyran is zijner eigene hoofden, want *dan* alleen wordt in de uitspraak van den grooten raad berust, wanneer *beide partijen* er genoeg mede nemen.

Hieruit vloeit dus voort, dat deze aan anarchie grenzende regeringsvorm dikwerf aanleiding geeft tot groote inwendige beroerten, botsingen en bloedige tooneelen, welke den boezem der maatschappij telkens openrijten, en eer geschikt zijn om de oude veten te doen herleven, dan ze uit te dooven.

Pasoemah is dan ook dikwerf het tooneel van die inwendige bloedige onrust; de zachte banden, die door het gemeenteleven in Pasoemah meer dan elders zouden kunnen worden aangetroffen, worden of in 't geheel niet gevonden, of daar, waar zij bestaan, meermalen jammerlijk vaneen gescheurd. En het is niet altijd willekeur, wanneer een Pasoemaher niet berust in de overigens billijke uitspraak van den grooten raad. Het is vaak zijne overtuiging, zijn adat, die hem gebiedt, niet in eene beslissing der hoofden te berusten. Een zijner nabestaanden wordt b.v. vermoord; de zaak maakt opschudding, de gemeente is onmagtig te beslissen; de groote raad echter wijst aan het familie-lid van den verslagene den bloedprijs (bangoen) voor den ver-

slagene toe. Deze weigert. »Hoe», zegt hij, »zou ik dat geld aannemen en den verslagene niet bloedig wreken, door den moordenaar of een zijner nabestaanden met eigen hand te dooden? De Poeijangs (heilige schimmen) zouden mij immers straffen voor zulk eene lafheid!»

Door die ongelukkige meening of overtuiging heeft de bevolking van Pasoemah als het ware eene hebbelijkheid gekregen, een zucht om oude veten gaande te houden en partijenschappen aan te blazen, waardoor kwestieën, die gemakkelijk door minnelijke schikking zouden te vereffenen zijn, jaren duren, ja van geslacht op geslacht overgaan. Zoo is in geval van gepleegden manslag — hetzij voorbedacht of bij ongeluk — meestal niemand der partijen tot een vergelijk te bewegen, dan nadat van wéerszijden moord op moord wordt gepleegd, welke vaak de meest onschuldige personen treft, als zij slechts het ongeluk hebben tot de familie van een der partijen te behooren of zelfs slechts dezelfde doeson te bewonen. Zijn er over en wéer een aantal offers gevallen, dan is men eindelijk geneigd om het bloedgeld aan te nemen. Maar hoeveel onschuldige slagtoffers zijn dan reeds gevallen, en welk eene grievige moet dit niet geven aan de nabestaanden.

De Sturler, in zijne voorlezingen over het Palembangsche rijk 1) heeft dus groot onregt, als hij beweert, dat de magt der hoofden in Pasoemah voldoende is, om een geregelden gang van zaken te onderhouden. Want inderdaad is geen geregelde gang van zaken denkbaar in een land, waar het regt van den sterkste de eerste en voornaamste wet is; waar geene tegenovergestelde regelende en leidende magt bestaat, om die zoo groote vrijheid te kontroleren en des noods te dwingen.

Is de Pasoemaher magtig als individu, even groot is de

1) Uitgegeven te Groningen bij J. Oonkkes, 1852.

collectieve magt en invloed des volks, wanneer groote belangen van het algemeen worden behandeld. Wanneer vlugtelingen uit andere streken worden opgeëischt, en de hoofden zouden ze willen uitleveren, dan is de algemeene stem des volks gereed om te betoogen, dat dit tegen de adat is, en de hoofden hebben zich hieraan lijdelijk te onderwerpen. Wanneer er sprake is, dat het land door dezen of genen vijand zal worden bedreigd, dan worden op eene groote volksvergadering de middelen beraamd, om dit gevaar af te keeren, en de stem des volks doet hier alles af. Zulk eene volksvergadering bestaat gewoonlijk uit een 1000tal mannen. Een karbouw wordt geslagt tot een plegtig offermaal; de heilige wapenen (poesaka's) worden rondgedragen, en de luidruchtige vergadering gaat uiteen, nadat bezworen is, om den vijand krachtig te weren.

Door dat bijzonder begrip van het regt van den sterkste, en de gedurige toepassing er van hebben de begrippen van eigendomsregt bij den Pasoemaher eene geduchte wijziging erlangd, en het gevolg daarvan is, dat hij een strooper en roover op groote schaal is geworden, zeer tot nadeel en schrik der omwonende volkstammen. Geheele horden doen soms hier en daar invallen, plunderen, moorden en rooven vee en menschen. Dat daardoor dikwerf gansche dorpen in de asch worden gelegd, behoeft geen betoog. Zijn eigenwaan beduidt hem, dat dit eene billijke schatting is, die de zwakkere willens of onwillens aan den sterkere moet opbrengen.

Zoo deden de Pasoemahers een grooten rooftogt in de Kommering Oeloe, toen de weerbare mannen door den Sultan waren opgeroepen om Palembang te helpen verdedigen tegen den bekenden aanval van ons Nederlanders in 1821. Zoo hebben zij eenmaal de omstreken van Benkoele verwoest en die hoofdplaats zelfs bedreigd. Echter werd in 1828 Palembang op nog grooter schaal door die

horden geteisterd. Een 5000 Pasoemahers, verbonden met hunne stamgenooten uit de Semendo, Kesam en Maka Kauw, trok de residentie binnen, waarbij 150 doesons in brand werden gestoken en de bewoners als slaven weggevoerd.

Het goed succes op al die invallen en rooftogten, het straffeloos plegen van geweldenarijen op onze weerlooze grensvolken hebben den Pasoemaher een vrij overdreven en verkeerd denkbeeld doen opvatten omtrent zijne dapperheid en magt tegenover de onze. Vrij natuurlijk is het dus, dat dit bergvolk, onbekend als het is met gang, doel of strekking onzer »Nederlandsch-Indische politiek», dat weifelen, dat niet duchtig straffen en voor goed uitmaken hunner overtredingen, aanziet als ontzag voor hunne martiale hoedanigheden.

Als er eenige vergelijking te maken was tusschen volkrassen van het Westen met het Oosten, dan zou ik met het oog op onze eigene vroegere geschiedenis, de Pasoemahers ten opzichte hunner onafhankelijkheidszucht gerustelijk durven noemen: »de Friezen van Sumatra.»

Instellingen.

Bij het spreken over den regeringsvorm hebben wij reeds met een enkel woord gewag gemaakt over de gemeente-instellingen der Pasoemahers. Dit gemeente-leven vindt men nergens in Indië zoo krachtig uitgedrukt, dan juist daar. Niets zou trouwens zoo geschikt zijn om het maatschappelijk leven te veraangenamen, en een zachten, weldadigen invloed op de zeden des lands uit te oefenen, dan zoodanige instelling. Gemeenschappelijke beraadslagingen bij dreigend onheil, vereenigde krachten bij het daarstellen van een groot, nuttig werk voor landbouw of welvaart, zie daar, wat zoo vele volkstammen missen en — toch dat

gemeenschappelijk beraad en overleg beschermt hen niet tegen zich zelve: de bloedwraak en die oude, eeuwigdurende veten, telkens doemen zij wéer op als bloedige spooksels, en vervullen het land met onrust en verscheuren zoo den innerlijken maatschappelijken band.

De Bangoen, over een groot deel van Sumatra gehuldigd wordende, is in Pasoemah ook van kracht, doch wordt om de reeds beschreven ongelukkige volksneiging eerst zeer laat toegepast.

Hoewel nu dat woord bangoen of bloedprijs in onze westerse ooren hard klinkt en onze beschaafde wetgeving daarmede lijnrecht in strijd is, moet toch opgemerkt worden, dat deze oendang-oendang of instelling der voorvaderen zeer weldadig was in den tijd, waarop en voor het volk ten behoeve waarvan de bangoen is ingesteld geworden. Nu nog doet zij goede diensten bij den Sumatraan, die volgens zijne eigene adat wordt bestuurd. Die oude wet zegt namelijk:

»Menboenoe, Menbangoen; hij die doodt, moet weder levend maken», of met andere woorden: »hij, die een manslag begaat, zal eene zware boete betalen. Die boete is overal niet even hoog; ter Westkust van Sumatra is zij gesteld op 25 (2,5?) thail goud, 1) in de Palembangse binnenlanden bedraagt zij f 100,—. Nu moet men in aanmerking nemen, dat een inlander altijd zoo maar geen f 100,— heeft, of geneigd is zulk eene som te verliezen, zoodat buiten het bestaan der bangoen stellig vrij wat meer moorden zouden worden gepleegd. Die wet heeft derhalve ten allen tijde weldadig gewerkt, tevens gewaakt tegen groot volksverlies en zal zulks wel blijven doen, tot dat zij door eene betere regeling wordt vervangen.

De hawelijken in de Pasoemah worden gesloten volgens

1) Zie Tijdschrift voor N. I. 1859, 5de afl. bladz. 389.

de djoedjoer. Deze wijze van trouwen is insgelijks in verscheidene streken van Sumatra gebruikelijk, doch werkt hoogst onvoordeelig op de vermeerdering der bevolking, daar de man bij huwelijk zijne bruid van de ouders moet koopen, en de prijs al naar den rang des respectiven vaders hoog of laag is. Ik weet de duurte van het artikel in de Pasoemah niet, doch wèl, dat de dochter eens pasirahs in nabij gelegene landstreken met *f* 400,— moet worden betaald, terwijl een meisje van een der allerminste hoofden altijd nog *f* 80,— halen moet; alles *prix fixe*.

Dit is stellig eene groote verhindering tegen de vermeerdering der bevolking en hare intellectuele opkomst, en getuigt tevens van haren nog lagen trap van ontwikkeling, want het meisje, beschouwd wordende als de natuurlijke slavin haars vaders, gaat bij haar huwelijk — zegge bij den verkoop — slechts in andere handen over: hare positie is niets veranderd. De djoedjoer mag dan ook gerustelijk als eene der oorzaken worden aangemerkt, waarom Sumatra zoo slecht is bevolkt. De staatskommissie van 1837 heeft er reeds als zoodanig op gewezen, terwijl in der tijd reeds Sulthan Machmoed Badar Oedien, 1) de djoedjoer voor de hoofdplaats Palembang afgeschafte heeft, welke maatregel zichtbaar heeft gewerkt. Door de afschaffing nu van deze stremmende huwelijks-adat zou tevens de moreele waarde der vrouw merkelyk rijzen en daarmede ook die der geheele bevolking.

Eene andere instelling, die èn als gevolg hunner begripen van individuele vrijheid, èn als uiting hunner gastvrijheid kan worden aangemerkt, is het opnemen en beschermen van vlugtelingen, die in de Pasoemah eene schuilplaats komen zoeken. Het mogen misdadigers wezen, van welk allooi ook, zij worden toegelaten en beschermd tevens,

1) W. L. de Starler, 1843, pag. 78.

want hoe sterk de aandrang zij van hunne hoofden, hoe dreigend de opeiseling ook moge wezen of hoe groot ook het gevaar om zich een magtigen vijand op den hals te halen, toch volhardt de bevolking bij haar adat; de aankomeling wordt noch opgejaagd, noch uitgeleverd. Dit moge nu een grootmoedige trek in het volkskarakter zijn, dat de gastvrijheid tot zulk een uiterste drijft, die instelling heeft niet te min hare kwade zijde voor den Pasoemaher zelve, hoewel dit niet bij hem schijnt op te komen. Door het toelaten van zoovele uitgewekenen, die zeker *niet allen* om hunne deugd eene schuilplaats in den vreemde zoeken, wordt het land allengs overstroemd door slechte lieden, die een alles behalven gunstigen invloed op het karakter des volks uitoefenen. Dit toch is reeds meermaalen gebleken, en de geschiedenis van Radja Tiang Alam, over wien wij in 't vervolg kortelijk zullen spreken, is een der bewijzen, hoe door den invloed van slechtgezinden een volk in gisting kan worden gebracht.

Alleen de weggelooopen slaaf vindt in Pasoemah geene schuilplaats, en wordt bij opeiseling uitgeleverd. Deze tegenstrijdigheid valt onmiddellijk weg, wanneer men in aanmerking neemt, dat in Pasoemah de slavernij nog in volle kracht is, en er nog vele slaven worden aangetroffen. Een slaaf nu is in het oog van den Pasoemaher geen eigenlijk mensch, omdat hij geene vrijheid bezit. Hij is een levend werktuig, een artikel van handel. Waarom zou hij nu zijn buurman, als hij er in vrede mede leeft, dat geldswaardig voorwerp niet terug geven?

Wèl is hij gastvrijheid verschuldigd aan een in nood verkeerend vrijman, doch een slaaf . . . . . uitleveren!

Vroeger was slavenhandel met Palembang een voorname tak van volksbestaan, en strooptogten werden herhaaldelijk ondernomen, om zulk een goed handelsartikel te bekomen. Echter ontstond de slavenstand niet alleen uit de behaalde

gevangenen bij stroop- en rooftogt. Hij is tevens aan te merken als een verouderd en verbasterd pandelingschap, zoodat ook slaven uit den boezem des volks zijn voortgekomen.

De Pasoemaher toch is even als de meeste Indische volken, een speler. Hij geeft in het dobbelen en hanenvechten (samboeng) den besten Sumatraan niets toe. Hij houdt even als elk ander Palembangsch bovenlander een of meer strijdhanen er op na, die met de meeste zorg opgekweekt en opgeleid worden, om eenmaal na volbragte oefening met glorie op te kunnen treden tegen den haan eener tegenpartij. Soms ook wordt die opleiding nog niet voldoende geacht, en komen de respectieve hanen in het strijdperk met stalen kunstsporen! Feestdagen worden gewoonlijk voor dit soort van dobbelen gebezigd, en echt dobbelen is het ook, want niet alleen dat de inlander op dit hanenkloppen verzot is, maar op het oogenblik van den kampstrijd is hij als door een blinden hartstogt bezielde, zoodat vaak groote sommen door hem op het spel worden gezet. Heeft hij al wat hij bezit door ongelukkige weddingschappen verspeeld, dan speelt hij vaak in blinden hartstogt op crediet door. Kan hij daarna niet betalen, wat meestal het geval is, dan wordt de schuldenaar pandeling, totdat de schuld geheel is aangezuiverd. Dit gebeurt echter bijna nooit, en bij zijn overlijden blijven zijne kinderen als slaven achter.

Pasoemah moet nog verscheidene slaven bezitten, doch met handel en uitvoer is het natuurlijk gedaan, want de «kompagnie» gedooft dien tak van nijverheid niet meer; allerwege is Pasoemah door hare bezittingen ingesloten, zoodat de slavernij tot de enge grenzen des lands moet bepaald blijven.

Overigens moge de Pasoemahsche gastvrijheid bekend zijn, evenzoo is 't waar, dat hij die deugd niet paart met be-

leefdheid of blijken van heusche welwillendheid. De vreemdeling, die het land bezoekt, wordt met eene in 't ooglopende lomphheid bejegend, als of men wilde doen blijken, hoe onafhankelijk men zich acht. Ook is als oorzaak van dit verschijnsel op te geven de weinige omgang, die de Pasoemaher met de buitenwereld heeft. De ligging van zijn land en de slechte kommunikatie-middelen laten handelsverkeer op eenigzins uitgebreide schaal in geenen deele toe; eene omstandigheid, welke immer zichtbare sporen nalaat, zelfs in onze eigen afgelegen dorpen. Hoewel het hem gedurende zijn verblijf in dat land aan niets ontbreekt en hem ook niets in den weg wordt gelegd, zoo hij slechts met vreedzame bedoelingen komt, gevoelt de reiziger dan toch maar al te zeer, dat hij daar »vreemdeling» is. De Pasoemahers staan alzoo verre in welgemanierdheid en beleefdheidsvormen ten achter bij hunne naburen en voormalige stamgenooten de Semendoërs. Ook zijn zij veel minder intellectueel en moreel ontwikkeld dan deze laatsten. 't Is waar, de Pasoemaher kent een zeker soort van schrift, het Rantjong of snijschrift genoemd en in de Palembangse laaglanden onder den algemeenen naam van Oeloesche letters bekend. Dit schrift bestaat alleenlijk uit kleine rechte lijnen, die elkander in meer of minder scherpe hoeken ontmoeten of snijden. Die letters ontleenen hunnen naam van Rantjong, omdat zij op een stuk bamboe of iets dergelijks met de punt van een mes of kris worden ingesneden. Slechts enkele hoofden kennen wat Maleisch, en hiermede houdt alle geleerdheid dan ook op.

De Pasoemaher heeft eigenlijk geene godsdienst, hij is heiden, hoe ook enkele schrijvers mogen beweren, dat hij eenigermate Mohamedaan is. Hij gelooft aan zijne »poeijangs», zijnde de schimmen zijner vaderen, dat is te zeggen: hij vreest hun te zullen mishagen, wanneer hij iets van de oude instellingen zou laten varen. Verder gaat

zijne godsdienst niet. Eenig denkbeeld van een toekomstig leven heeft hij niet, en zoo er al een zweem van mogt bestaan, zal dit wel zeer onbestemd zijn. Één stam leefde echter in vroeger tijden onder dit volk, welke eenige godsdienstvormen, een zweem van Mohamedanisme in acht nam, die gebeden prevelde en ettelijke godsdienstige voorschriften opvolgde. Het heette, dat die stam voor het gansche land de godsdienst waarnam en bad, en daar waren de Pasoemahers al zeer mede te vreden. Die stam — de Semendoërs — heeft zich echter van de Pasoemahers losgemaakt en bewoont thans een eigen grondgebied onder het Nederlandsch gezag. Sedert dien tijd behelpt Pasoemah zich alleen maar met zijne »poeijangs”.

Na al het voorgaande behoeven wij niet veel meer uit te weiden, noch over het geestesleven van dit volk, noch over de moreele hoogte, waarop zijne maatschappij staat. Werpen wij dan ten slotte nog een blik op de stoffelijke aangelegenheden des lands en op de middelen van bestaan, waardoor wij tevens tot de kennis der hulpbronnen zullen komen, die Pasoemah in vele opzigten aanbiedt, om in betrekkelijk korten tijd een land van rijke produktie te kunnen worden.

Ofschoon er in Pasoemah geen gebrek aan voedsel, zegge rijst, gevogelte, karbouwen en tuingroenten heerscht, welke druk handelsverkeer en nijverheid aanbrengeu, ziet men er toch geen overvloed van gouden sieraden, van fraaije stellen kleederen of inlandsche huismeubelen, die elders overvloediglijk doen blijken van meerdere gegoedheid. De vrouwen zijn er niet overrijk versierd of gekleed en de mannen evenmin. Het huisraad kenmerkt zich door zijne schaarschte en hoogen eenvoud; eigenlijk gezegde meubelen zijn er om zoo te zeggen, niet te vinden. Alleen de huizen zelveu zijn meestal groot, ruim en flink gebouwd, hetzij ze van bamboe of hout zijn opgetrokken. Ook hunne doesons

zijn geregeld uitgebouwd, en eindelijk, even als de wegen, goed onderhouden. Eene goed getimmerde baleh of vergaderzaal is in elke doeson van eenig aandelang te vinden. Bij al die eenvoud zijn de meeste Pasoemahers echter zeer gesteld op fraaije wapens, zoodat velen lansen en krisen hebben, die met goud en zilver zijn ingelegd. Ook bezitten zij vuurwapenen, en wel een vrij groot getal, doch de kwaliteit moet niet van de beste zijn. Elke doeson heeft haar bepaald getal geweren en enkele bezitten lilahs ook. Over het geheel zullen in Pasoemah zich elfhonderd geweren en acht lilahs bevinden. De eerstgenoemde wapenen zijn meestal oude vuursteen geweren, terwijl de stukjes ook niet veel beteekenen.

Dit afwezen van overgrootte welvaart is echter noch te wijten aan de onvruchtbaarheid des bodems, noch aan luiheid der bevolking, anders de gewone beschuldiging tegenover den inlander. Integendeel de Pasoemaher is ijverig en zijn bodem is niet ondankbaar; getuigen de gevulde padieschuren, die elke kampong u met trots ter aanschouwing zou kunnen ontsluiten; getuigen de menigvuldige karbouwen, die het landbouwend Pasoemah bezit, zonder hier nog te noemen het talrijk pluimgedierte, de vele groenten, zelfs Europesche, die zij verbouwen.

Maar wat helpt dit! Al kunnen de kinderen des lands zich nu aan dat alles te goed doen, al is er nu in de verste verte geen gebrek of hongersnood te vreezen, er is toch meer noodig in een land om welvarend te heeten. Men moet toch van zijn overvloed gemakkelijk kunnen afvoeren ter erlanging van die artikelen, welke het land niet oplevert en waaraan toch behoefte bestaat! Het vervoer van goederen op groote schaal heeft voor den Pasoemaher groot bezwaar, hij kan zijn overvloed van landbouwproducten slecht uitvoeren. Zijne binnenlandsche wegen op zich zelve zijn wel goed, doch het overtrekken van ravijnen biedt

grootte bezwaren aan. Daal eerst een ravijn af, ter diepte van 1200 voet met een zware lading padie, een groot pak tabak, eenige manden kool of ettelijke omvangrijke bundels rameh vlas. Trek dan de snelstroomende rivier over, op eene plaats waar zij te doorwaden is — want bruggen zijn er niet — en beproef dan weder met diezelfde vrachten den voor u liggenden oever te beklimmen! Doch laat ons de minst hooge rivier-oevers nemen, zij zijn slechts 200 à 300 voet hoog, zijn zij dan nog eene geschikte gelegenheid om handelsverkeer en uitvoer van zware artikelen te bevorderen? De Pasoemaher kan dus slecht op grootte schaal produkten afvoeren, en van daar is zijne welvaart ook minder in 't oogloopend, en zijne nijverheid niet zoo opgewekt als men in andere gevallen gerustelijk van hem zou kunnen verwachten. Men heeft zijne bloeiende sawahs slechts te zien, of zijne waterleidingen met dijken en damwerken, om niet bij den eersten oogopslag te ontwaren, dat hij praktisch en ervaren landbouwer is, die hierin zijne Maleische naburen verre vooruit streeft, en alleen in dezen tak van bedrijf navolging heeft gevonden bij den naburigen aan hem verwanten Lintanger. Men behoeft die goedgevoederde karbouwen, die driften geiten, die zwermen van pluimgedierte slechts te zien, om er tevens de zorg des landmans uit te kunnen ontwaren. Het is ook niet verwonderen, dat Raffles, dit oorlogzuchtig volk van uit Benkoelen bezoekende, ten einde tot een vergelijk met hen te komen, van verbazing opgetogen stond, toen hij zulk een geregeld ten uitvoer gelegd landbouwstelsel ontwaarde, en zulke goed aangelegde kampongs binnentrad, alles zoo geheel verschillende met wat de Benkoelesche doesons kenmerkte. Doch men moet hier dan ook erkennen, dat het binnenkomen in Pasoemah van uit de Lintangvlakte langs den voet van Dempoh vrij wat lagchender is en bloeiender tooneelen te aanschouwen geeft,

dan wanneer men van den kant der Lematang het land binnentreedt.

Hoeveel moeite het ook moge kosten, de Pasoemaher voert eenige produkten van zijnen handenarbeid uit naar de markten, die hem hiertoe het geschiktste voorkomen. Hij heeft toch behoeften te vervullen, die de bodem van zijn land niet kan oplevèren. Hij heeft lijnwaden noodig, om zich te dekken, er moet ijzer zijn ter vervaardiging van klewang, lans of kris. Hij heeft ook ijzerwerken voor huisbouw, opium, en eenig goud en zilver voor sieraden noodig. Glas en aardewerk, hoe weinig dan ook, kan ook niet ontbreken. Maar vooral ook is een onontbeerlijk artikel van inkoop: het zout. Dit is een hoofdvereischte bij de voeding, en de bovenlander ondervindt veel moeite en heeft groote kosten, eer hij dit onontbeerlijk artikel in zijne afgelegene woonplaatsen kan bekomen. Dit is inderdaad een groot, ja knellend ongerief voor alle bewoners der bovenlanden, want alleen ter hoofdplaats Palembang is een gouvernements zoutpakhuis, waar men dagelijks zout kan koopen; de slijters van zout in de bovenlanden maken derhalve hooge prijzen voor dit artikel.

Een reiziger, die een of ander noodig heeft, komt eer te regt met een hand zout aan te bieden, dan een stuk geld.

Hoofdzakelijk zijn er twee marktplaatsen, waar de Pasoemaher zijne waren komt afzetten en tegen andere inruilen. Zoo brengt hij, die het dichtst bij de Lintangvlakte woont, zijne produkten naar de marktplaatsen (Kalangan) van de Lintangsche doesoens Moeara Pinang en Goenoeng Meraksa, waar zeer levendige weekmarkten te aanschouwen zijn, en een belangrijke omzet van padie, rijst, boom- en aardvruchten plaats vindt.

Zij echter, welke meer in de nabijheid der Lematangse grenzen wonen, gaan te Labat ter markt. Deze marktplaats, hoewel betrekkelijk nieuw, is thans een der be-

langrijkste der Palembangsche bovenlanden, en wordt dan ook druk bezocht. De Pasoemahers doen hier hunne voor-naamste inkoop, want eene groote verscheidenheid van artikelen biedt de Paser te Lahal aan, zoowel van Westerschen als Oosterschen oorsprong.

Hoewel de nijverheid der Pasoemahers tot heden toe geene hooge vlugt heeft genomen, noch kunnen nemen, en hunne industrie zich dan ook bepaalt tot grof smeed-, timmer- en snijwerk, het vervaardigen van eenige wapenen, het gebrekkig kerven van tabak en het bereiden van ramehvlas, zoo mag hier het eigenaardig feit niet vergeten worden, dat zij hun eigen buskruid vervaardigen. Dit getuigt inderdaad van een onafhankelijken en vindingrijken geest, want in een land, dat zoo gemakkelijk als het hunne kan worden afgesloten, waardoor alle toevoer plotseling is afgesneden, moet geen gebrek aan kruid zijn of — 't is afgedaan met de vrijheid! Daarom hebben zij geleerd deze oorlogsbehoeften zelve te maken, en 't is hun gelukt.

Ziedaar eenige bladzijden gewijd aan een volk, dat waard is bekend te worden. Er zal op enkele mededeelingen welligt iets af te dingen zijn, terwijl weer andere punten onvolledig en gebrekkig toegelicht zullen worden bevonden. Het zij zoo, doch het ware volksleven kan echter dan eerst naar waarheid worden geschetst, wanneer men in den boezem van zulk een volk vertoeft en met hetzelfde omgaat.

Tot heden toe is geen Europeaan anders dan zeer vlugtig in de Pasoemah geweest en dan nog maar zeer zelden. Mogt echter eenmaal een gevestigd bestuur in dit land tot stand komen, dan zal er ook meer licht ten deze opgaan.

Eer wij echter deze schets van land en volk eindigen, moet nog medegedeeld worden, dat dit volk, hoe overigens in 't algemeen eene goede gezondheid genietende, toch door eene plaag geteisterd wordt, die menig slagtoffer eischt. De pokken heerschen er om zoo te spreken, endemisch.

Immer heerscht die ziekte daar. Breekt nu hier of daar deze ziekte met kracht uit, dan is de verslagenheid algemeen. Doch de zoogenaamde »behouders" of voorstanders van de oude instellingen weten hiervan partij te trekken en geven dan voor, dat dit eene straf der »poeijangs" is, omdat de voorvaderlijke instellingen in gevaar zijn verbroken te worden en men deze ziekte niet kan weren, dan door stipte vasthouding aan de oude adats.

III.

SLOTBESCHOUWING.

Uit bovenstaande schets zal wel genoegzaam gebleken zijn, dat de verstandhouding tusschen de Pasoemahers en ons gezag alles behalve vriendschappelijk is. Immer is de houding van dit volk jegens het Nederlandsch-Indisch gouvernement vijandig geweest. Geen wonder! Nadat de Sulthans van Palembang voor goed genoodzaakt waren geworden hun uitgebreid gebied aan het Nederlandsch gezag toe te vertrouwen, en wij ook de bovenlanden in beheer namen, moesten natuurlijk de Pasoemahers insgelijks met ons in aanraking komen. Wel is waar, werd op den voet der oude piagems een kontrakt met hen gesloten, doch de wijzigingen, die van onzen kant noodwendig daarin werden gebragt, gaven een geheel ander aanzien aan hunne verhouding tegenover ons bestuur, kwetsten inderdaad hunne volksbelangen, terwijl onze wenschen tegen hunne adats streden. De onvoorwaardelijke uitlevering toch van gevlugte misdadigers maakte inbreuk op die adats, terwijl het geheel en al onderdrukken van den slavenhandel hoofden en aanzienlijken in Pasoemah terstond van ons bestuur vreemde, omdat daardoor eene bron van welvaart voor hen verloren ging. Hunne belangen werden alzoo door een en ander in de harteder aangetast. Die groote verandering, die plotselinge omkeering van zaken, welke zich in de bovenlanden ten gevolge onzer aanvaarding van het bestuur

deed gevoelen, en de verschillende belangen die daardoor geknakt moesten worden, heeft dus maar al te zeer bijgedragen, om dit volk van onze wijze van bestuur, alzoo lijnrecht tegenover hunne gebruiken staande, afkeerig te maken, te meer daar het als bij intuïtie gevoelde, dat ons aanzijn in die streken moest uitloopen op vernietiging of ten minste inkrimping hunner onbeperkte vrijheid en aanranding hunner oude gebruiken. Die afkeer tegen ons gezag uitte zich dan weldra in roof- en plundertogten, ondernomen tegen de dikwerf wéerlooze naburige stammen, wien zij het maar niet konden vergeven, dat zij zich zoo gewillig aan een bestuur hadden onderworpen, zoo geheel anders in werking en bedoelingen dan het oude Sulthans bestuur, dat den slavenhandel toestond en niet zoo stipt in zijne eischen was omtrent het uitleveren van vlugtelingen en meer andere punten. Des te eer bepaalden de Pasoemahers zich tot deze gewelddadige demonstratiën, omdat zij weldra hadden leeren inzien, dat onze magt toenmaals in de bovenlanden te gering was, om hunne geweldenarijen met kracht en klem tegen te gaan. Wij hebben reeds boven gezien, hoe zij in 1828 en 1829 een inval op groote schaal deden en 150 doesons afliepen. Het gelukte toen, wel is waar, den resident Praetorius hen binnen hunne grenzen terug te dringen en het kontrakt met de hoofden te vernieuwen. Niettegenstaande dat, hadden toch telkens invallen en rooftogten plaats.

Alweder werd een kontrakt met de Pasoemah-hoofden in 1841 zonder veel gevolg gesloten, doch de invallen bleven aanhouden, ten gevolge waarvan in 1851 eindelijk een fort te Lahat werd gebouwd om hunne strooperijen paal en perk te stellen. Van zoo nabij bewaakt, hielden de demonstratiën op groote schaal eindelijk op, en het algemeen verzet tegen ons gouvernement nam een einde, ofschoon kleine guerilla-benden vaak nog plunderden en de wegen onveilig maakten.

Het valt ligt te begrijpen, dat ons gezag in de bovenlanden door die aanhoudende vijandige gezindheid der Pasoemahers en onze min krachtige houding tegenover hen een grooten knak kreeg. Toen echter in 1852 na de expeditie tegen de Moelak Oeloe onze troepen nabij Pasoemah stonden, werden de hoofden opontboden en hun met kracht herinnerd aan de bepalingen der gesloten overeenkomsten, die telkens werden geschonden. De tegenwoordigheid eener krijgsmagt werkte gunstig, en er werd beloofd, dat voortaan zou gehandeld worden in den geest van het gouvernement. Doch de hoofden hadden buiten hunne bevolking gerekend. Deze wilde evenmin iets van uitlevering der misdadigers weten als hare andere praktijken laten varen. Er werd eene groote volksvergadering belegd, waarop met algemeene stemmen besloten werd om geene invallen op ons grondgebied meer te doen, doch tevens hunne adats te handhaven.

Dit bewezen zij dan ook ten duidelijkste in 1854, door het in bescherming nemen van den oproerling Radja Tiang Alan, die de geheele afdeeling Tebing Tingie in opstand had gebracht, en, door ons vervolgd, naar Pasoemah was gevlugt. Toen besloot kolonel de Brauw, tevens resident van Palembang, den Pasoemahers eene gevoelige kastijding te geven. Eene kolonne rukte hun land binnen, en de voornaamste tegenstrevende doesons werden in de asch gelegd. Dit lot trof vooral de groote en sterke doeson Tebat Goenoeng, die de hoofdrol in de beschermingskwestie in zake Radja Tiang Alam had gespeeld. De hoofden toch hadden dien gevlugten oproerling gaarne uitgeleverd, omdat hij de Pasoemahers tegen hunne eigene hoofden had opgezet, doch een deel van het volk gaf meer gehoor aan den vreemden vlugteling, waardoor het zich dan ook eene tuchtiging op den hals haalde.

Die les — hoe gevoelig ook — was echter spoedig ver-

geten, toen onze troepen voor goed hun land hadden ont-ruimd. Zelfs bouwden zij kort daarop een hoofdpunt van verdediging nabij de doeson Kebon Djatie.

Pasoemah blijft zich halstarrig verzetten tegen onze meest billijke eischen. Lijdelijk moeten wij 't aanzien, dat ge-vlugte misdadigers aldaar worden geherbergd, dat deserteurs op slechts een paar uren van ons grondgebied buiten ons bereik zijn en ons als 't ware in 't aangezicht uitlagchen. Nog meer, roof en moord vindt ongestraft in onze nabij-heid plaats, en ten bewijze dat de Pasoemahers zich feite-lijk tegen ons willen blijven verzetten, is onlangs (Junij 1864) op eene volksvergadering, waar behalve een aantal hoofden een 1000tal Pasoemahers aanwezig waren, een of- en defensief verbond tegen het Nederlandsch gouvernement gesloten, waarbij eenstemmig is bepaald geworden, geen gevolg aan onze eischen te geven.

Wij kunnen hier de opmerking niet achterwege laten, dat het gouvernement in der tijd een grooten politieken mis- slag heeft begaan met het herhaald sluiten en vernieu- wen van overeenkomsten, die telkens toch werden geschon- den. Partij was ongeschikt en tevens *onbevoegd* om meê te kontrakteren. Immers de hoofden, met wie men toen, tamelijk ondoordacht, onderscheidene malen vergeefsche over- eenkomsten sloot, hadden nog eene magt *boven* zich, na- melijk: den algemeenen volkswil. Men had dus *met het volk zelf* moeten onderhandelen, en bij onwil of schending der verdragen het land onmiddelijk moeten bezetten. Waren de Pasoemahers reeds vroeger tot reden gebragt geworden, zij zouden nu geen zoo grooten dunk van hunne magt heb- ben, welke overdreven meening goed beschouwd, niets min- der dan bespottelijk is, en voor lang zouden de bovenlan- den het tijdperk van rust en bloei zijn ingetreden.

Thans heeft het Opperbestuur teregt ingezien, dat die toestand in de Palembangsehe bovenlanden onhoudbaar is,

en het kwaad met wortel en tak dient te worden uitgeroeid. De kontraktentijd is voor Pasoemah geëxpireerd; het land zal onder geregeld bestuur worden gebracht, met andere woorden: het zal worden bezet.

Pasoemah van alle zijden door onze bezittingen ingesloten, en ons gezag niet te min blijvende trotseren, vertoonde het ongehoord verschijnsel van een *imperium in imperio*, iets wat toch eene onbestaanbare zaak wordt geacht, met welke wijze van bestuur ook.

Wanneer Pasoemah blijvend bezet en onder geregeld bestuur wordt gebracht, zal wel niemand kunnen beweren, dat bloote »annexatie-zucht" hieraan ten grondslag heeft gelegen. Veeleer zal moeten erkend worden, dat het een heilzame maatregel is voor de welvaart van het rijk van Palembang, een maatregel, die zelfs vroeger had kunnen plaats grijpen.

Het gouvernement heeft menigmaal getoond *uiterst* voorzigtig, zelfs schoorvoetend te werk te gaan in zijne veroveringsplannen, wèl overtuigd, dat de beschikbare midelen ter voortdurende bezetting van het uitgebreid Insulinde uiterst bekrompen zijn, zoowel wat militaire magt betreft, als ten opzichte van ambtenaarspersoneel; in het *waarom* treden wij thans liefst niet.

Verwijlen wij echter een oogenblik bij de middelen, welke aangewend worden om Pasoemah onder geregeld bestuur te brengen. Omtrent de geschiktste wijze, waarop dit tot heden onafhankelijk gebleven land bij onze bezittingen kunnen worden ingelijfd, slaat de assistent-resident Pruys van der Hoeven, in zijn allezins lezenswaardig werk 1) den maatregel voor om de wegen van uit de afdeeling Lemataug Oeloe naar het landschap Ampat Lawang slechts te verlengen (door de Pasoemah heen) daarbij onze mili-

1) Een woord over Sumatra, 2e stuk, pag. 83.

taire posten telkens wat op te schuiven, daarbij zoutpakhuizen te bouwen en marktplaatsen aan te leggen, en — ontmoeten de wegen van uit Ampat Lawang die van uit de Lematang Oeloe — dan is Pasoemah in ons bezit »zonder zelfs één schot te lossen.»

De theorie is schoon en verlokkelijk en zou uitvoerbaar zijn, zoo de Pasoemahers het maar hebben wilden. De voorgaande regelen hebben naar mijne meening genoegzaam aangetoond, dat de Pasoemahiers zonder behoorlijke tentoonspreiding van voldoende magt niet tot rede zullen kunnen worden gebracht.

Eenige vragen van tamelijk groot belang rijzen hier op. Wij zullen ze opperen en tevens trachten te beantwoorden.

Aangenomen dat de Pasoemahers inderdaad strijden zullen, wanneer wij hunne landpalen binnenrukken, zullen wij dan eene gemakkelijke taak hebben?

Wanneer men de antecedenten der expeditie onder kolonel de Brauw in 1854 raadpleegt en daarbij nagaat, hoe weinig tegenstand de troepen toen hebben ondervonden, zou men het gevoelen mogen aankleven, dat de verovering des lands weinig moeijelijkheden zal opleveren, te meer daar het terrein, behalve ettelijke ravijnen, geene beletselen voor eene militaire operatie oplevert. Hier moet echter op het verschil in doel en strekking der toenmalige expeditie worden gewezen, met den togt, waarvan thans de rede is.

Toen toch gold het slechts de tuchtiging van eenige doesons, die den oproerling Radja Tiang Alam hadden geherbergd en niet de in bezit name van het geheele land. Die togt, ondernomen met een paar honderd man geregelde troepen, liep dan ook in ettelijke dagen voorspoedig af, de schuldige doesons werden verbrand en men trok terug zonder één man te hebben verloren. Alleen van de bedreigde doesons vielen een groote honderd Pasoemahers ons in den rug, deden een paar nuttelooze schoten en stalen

een verdwaalde karbouw, die onder de rubriek «vivres» ressorteerde; de overige doesons bleven buiten spel, als was men overtuigd, dat het als het ware eene partiële aangelegenheid was, een onweder, dat over enkelen zou uitbarsten en dan wêer zou aftrekken.

Toen was de algemeene vrijheid des lands niet in gevaar.

Maar nu? Zeer goed zijn de Pasoemahers overtuigd, dat als we thans komen, het met hunne onbeteugelde vrijheid voor immer gedaan zal zijn, dat zij in plaats van hunne hoofden te zullen kunnen dwingen, voortaan gehoorzame dienaars zullen moeten worden eener *boven* hen gestelde magt; dat vele hunner gewoonten, hoe nadeelig op hunne maatschappij ook werkende, doch waaraan zij met eene hartstogtelijke gehechtheid sedert eeuwen vastkleven, zooals b.v. de bloedwraak, onherroepelijk zullen worden afgeschaft. Hunne Lares en Penates zijn dus in gevaar, even als hunne overdreven individuele regten.

De Pasoemahers zijn niet lafhartig, en als de ure des gevaars nadert, als de vreemdeling komt aanzetten, om hun een nooit gedragen juk op te leggen en hen aan wetten te onderwerpen, die ze zelfs niet bij naam kennen . . . . het zou mij niet verwonderen, dat een groot deel van het volk in Pasoemah op dat oogenblik, alle onderlinge veten ter zijde stellende, zich zal vereenigen en — strijden.

Alle waargenomen feiten en verschijnselen duiden dit aan, vooreerst de groote volksvergadering in Junij 1864, waarin men zich plegtig verbonden heeft de vreemde magt te keeren. De enorme voorraad van rijst en andere voedingsmiddelen, die in elke versterkte doeson aanwezig is. De ijver, waarmede een groot deel der bevolking is bezig geweest ter bereiding van het noodige buskruid, de belangrijke inkoop van zout en andere noodwendigheden, die door de Pasoemahers in de laatste tijden op de omliggende marktplaatsen zijn bewerkstelligd, en eindelijk het groot aan-

tal gevlugte misdadigers zal zijn invloed ook nadrukkelijk doen gelden, want waar zullen zij heen?

Ik heb dit alles opgegeven, niet om meer ophef van de zaak te maken dan noodig is, doch om de aangelegenheid naar mijn beste pogen zoo duidelijk mogelijk in het licht te stellen.

Door deze laatste opmerkingen toch zal het gouvernement bij eventueel gevormd plan evenmin terugtreden, als de militairen, die tot de expeditie zullen worden bestemd. Voor de laatsten zelfs zal het een prikkel te meer zijn. In het oog van den soldaat toch is eene expeditie, die op niets uitloopt, eer na- dan voordeel. De vermoeijende marschen, ontberingen en ongemakken zijn vaak hetzelfde, terwijl roem en bevordering even zeer in rook verdwijnen als de gekoesterde hoop om nu toch eens „goed mee te doen.”

Maar — behalve dat, zijn er tevens in het oogloopende voordeelen, die wij bij een eventueel inrukken in Pasoemah aan onze zijde hebben. Vooreerst onze krijgstaktiek en gedisciplineerde troepen tegenover een volk, dat, hoe ook den naam van dapper hebbende, meer kwaad deed door het nimmer ondervinden van een waardig tegenstander, zoodat oefening in het geregeld krijgvoeren ten eenenmale ontbreekt en er tevens gehoorzaamheid aan hoofden niet bestaat. Hierbij komen de materiële voordeelen, welke wij boven hen voor hebben. Onze vuurwapens toch hebben een graad van volkomenheid bereikt, waartegen de ellendige bewapening der Pasoemahers als in 't niet zinkt. Wel is bijna elke doeson versterkt en zijn er zelfs hoofdversterkingen opgeworpen, doch het terrein is werkelijk in ons voordeel, en de 1000 à 1100 geweren die Pasoemah kan monsteren, zijn meestal oude vuursteengeweren, welke in juistheid en ver dragen in geen deele te vergelijken zijn met onze tegenwoordige minié-geweren. Een tiental ellendige lila's zal toch ook wel niet dat effect maken, wat

redelijker wijs van ons veldgeschut kan en mag verwacht worden, en ook hun buskruid staat verre in deugdzaamheid achter bij het onze.

Voegt men hier nu nog bij, dat eenige doezons en hoofden sedert geruimen tijd de inwendige worstelingen en verdeeldheden moede zijn en niets liever wenschen dan om onder een geregeld bestuur te komen, dat veiligheid voor personen en rust in het land medebrengt, terwijl nog eenige anderen ons insgelijks niet zullen bestrijden, omdat zij reeds een minder bevooroordeeld en onzijdig begrip van onze magt en hulpmiddelen bezitten, dan hunne meer wogelijke stamgenooten, de voorstanders van den strijd tegen het gouvernement.

Deze voordeelen resumerendè, zal het derhalve zulk een reuzenwerk niet zijn Pasoemah te nemen, vooral als men partij trekt van het vroeger geleerde bij onvoldoende uitkomsten van expeditiën.

Blijven nog een paar vragen ter beantwoording over.

Wat zal bij welslagen der expeditie de straf zijn, welke dit woelziek volkje moet treffen, dat sedert zoo lang het ons gezag zoo lastig maakte en zijne naburen tot heden toe door overmoedige daden kwelde?

Er zijn enkele straffen voor den Pasoemaher, die, met onverbiddelijke naauwgezetheid toegepast, inderdaad slechts zullen strekken tot heil van land en volk. Deze passe men het eerst toe. De eerste is onherroepelijke afschaffing der slavernij, zonder vergoeding. 't Is waar de stoffelijke belangen van ettelijke hoofden en een groot aantal ingezetenen worden daardoor benadeeld, doch de les mag wel gevoelig wezen voor hen, die anderen zonder de minste noodzakelijkheid zoo lang nadeel toebagten, en te meer is die straf verdiend, dewijl de slavenhouders onze grootste tegenstanders zijn geweest. Daarenboven is de slavernij eene instelling, die geduld *mag* worden?

Een tweede kastjding zal dienen te bestaan in de aanranding en vernietiging van een paar adats, welke de Pasoemahers ten zeerste hebben tegengehouden in hunne zedelijke en maatschappelijke ontwikkeling. Zoo moet de bloedwraak voor immer tot de geschiedenis van dit volk gaan behooren. Voorzeker zal het eene volhoudende inspanning van onze zijde kosten, eer die ingekankerde volksneiging met wortel en tak uitgeroeid is, doch de aanhouder wint, en het is hier niet raadzaam de toegefelijkheid toe te passen, welke de Indische regering in vele gevallen voor de gebruiken van inlandsche volken heeft aan den dag gelegd.

Nog eene straf moet den Pasoemaher opgelegd worden in de afschaffing eener vermomde slavernij, die nog veel meer op den zedelijken en maatschappelijken toestand des volks drukt dan zelfs de bloedwraak, namelijk de Djoedjoer. Ontegenzeggelijk zal de waarde der vrouw rijzen, wanneer zij niet meer als koopwaar kan worden van de hand gezet, en, naar mate deze in achtving rijst, zal tevens de zamenleving een andere strèkking erlangen, er zal een geheel andere geest van uit den boezem der Pasoemahsche maatschappij te voorschijn komen, die niet anders dan temperend en verzachtend op de nog ruwe gemoederen werkt.

Men werpe mij niet tegen, dat ik hier al te hevige geneesmiddelen voorschrijf. Er zijn ziekten — zoo wel lichamelijke als maatschappelijke — welke niet wijken, dan nadat de wond zorgvuldig gepeild en daarna flink uitgebrand is.

Men smede dan het ijzer, terwijl het heet is.

En welke zullen eindelijk de uitkomsten zijn eener eventuele inlijving van het landschap Pasoemah bij ons direct gezag?

Voor alle partijen zal die inlijving zeer ten baat strekken.

Vooreerst zal voor goed de bron worden gestopt van alle verwikkelingen in de Palembangsche bovenlanden. Het bestuur zal niet niet meer zoo worden bemoeijelijkt en de handen meer ruim hebben. De aandacht onzer civiele gezaghebbers in die streken zal nu ongestoorder op meer vreedzame aangelegenheden kunnen gevestigd blijven, zoo als op landbouw en andere takken van volkswelvaart.

Grootelijks zullen echter de naburen der Pasoemahers bij een veranderden staat van zaken winnen, zij zullen niet meer verontrust en overrompeld worden. Menschen en veeroof zal eindelijk ophouden. Met het ontstaan van veiligheid voor personen en goederen zal een algemeen vertrouwen in die streken ontwaken, hetwelk landbouw, handel en nijverheid zichtbaar in de hand zal werken.

Men kan dus zonder omwegen opgeven: door de inlijving der Pasoemahers bij ons gezag zal een nieuw tijdperk van leven en ontwikkeling ontstaan voor de Palembangsche bovenlanden.

Eindelijk zal bij vestiging van ons gezag in Pasoemah voor dat land zelf eene betere toekomst opdagen, vooral als de tamelijk strenge, doch tevens nuttige straffen worden toegepast, waarvan hierboven sprake was. Hoe onaangenaam den Pasoemaher onze aanvankelijke gestrengheid zal wezen, in 't vervolg zal hij wel inzien, dat wij zijn welzijn op 't oog hebben; hij zal zich naar onze wijze van bestuur schikken, vooral wanneer hij ontwaart, dat ook stipte regtvaardigheid wordt gehandhaafd. Doch Pasoemah moet niet van uit de verte worden bestuurd. In het land zelf moet de zetel des gezags zijn, en dat gezag moet vooral in den beginne door eene genoegzame magt worden gerugsteund. De taak van den daar geplaatsten ambtenaar zal moeilijk, maar tevens schoon zijn, want zijn hoofdstreven zal moeten wezen: oordeelkundig opleiden van een groot verwaarloosd gezin. Van hem zal de

impulsie moeten uitgaan ter ontwikkeling van een nieuw maatschappelijk zijn, en daartoe behoort niet alleen takt en overleg, maar ook — en vooral kennis, verkregen door langdurige ondervinding als ambtenaar.

Zelfs mag onze bemoeienis in Pasoemah zich tot geneeskunde uitstrekken. Want het land wordt niet alleen door eeuwigdurende veten geteisterd, doch er is ook nog een vijand, die door ons toedoen moet worden overwonnen. Nooit toch is dit landschap vrij van kinderpokken geweest, die kwaal is er inheemsch en vaccine zou daar van groot nut zijn.

Voegt men hier nu nog bij het bouwen van zoutpakhuizen, het aanleggen van marktplaatsen en flinke wegen, waarbij de ravijnen overbrugd worden, dan zullen de ijverige landbouwers stellig meer producten teelen, omdat zij ze dan kunnen afvoeren, en het lijdt geen twijfel, of in korten tijd wordt Pasoemah de groote voorraadschuur van levensmiddelen voor de bovenlanden. Want het moet den bewoner van dit land ter eere worden nagegeven, bij de vele kwade eigenschappen die hem aankleven, dat hij arbeidzaam en tevens kundig landbouwer is, en zijn onafhankelijkheidsgevoel, zijne energie, kunnen bij behoorlijke leiding, volksdeugden worden, waardoor hij in korten tijd gunstig zal uitblinken, boven zijne minder ontwikkelde en meer trage naburen.

De inlijving der Pasoemah is dus niet alleen een kwestie van politiek en oeconomisch belang, maar tevens eene philanthropische roeping.

DE KUNSTEN

DE KUNSTEN

DE KUNSTEN

DE KUNSTEN

BERIGT.

Na het afdrukken dezer brochure, kwam de ongedachte tijding, dat de expeditie naar het landschap Pasoemah voorloopig is uitgesteld geworden!

DE SCHRIJVER.

PALEMBANG, Mei 1865.

DE KUNSTEN

DE KUNSTEN

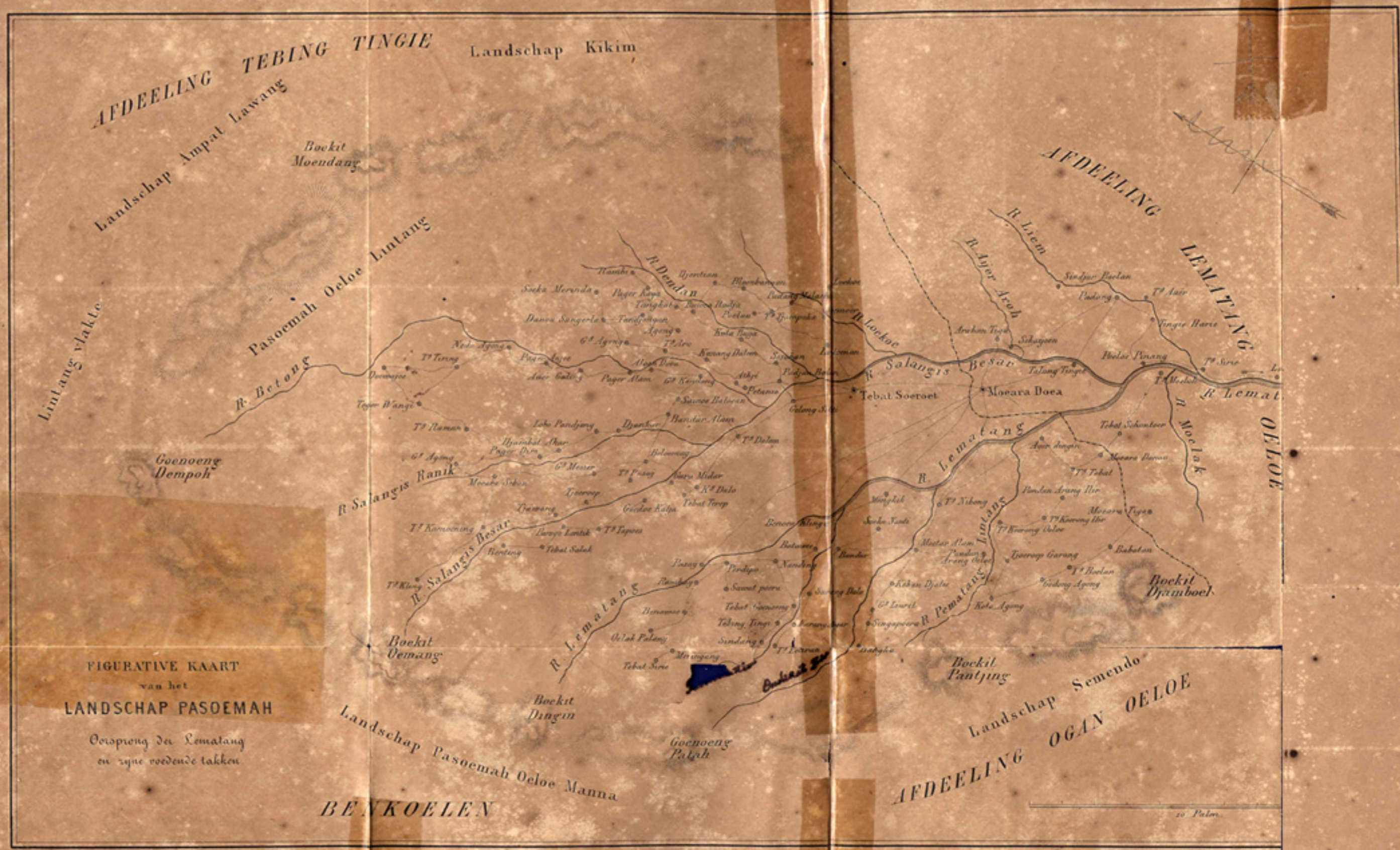
DE KUNSTEN

DE KUNSTEN

FIGURATIVE KAART
van het
LANDSCHAP PASOEMAH
Oorsprong der Lematang
en zyne voedende takken

BENKOELLEN

AFDEELING OGAN OELOE

